

Književne novosti

Zofka Kvedrova: Iz naših krajev. V Ljubljani 1903. Založil L. Schwentner. Zopet nova knjiga od naše marljive pisateljice! Ko dočitaš to knjigo, se ti zdi, da si bil doma, tam nekje v vasi, kjer pojo in vriskajo fantje, glas domače govorice ti doni na uho, pozdravljajo te domači obrazi, med svojci si, doma. — Pristno kmetsko življenje v pravi luči in temi! In prav originalne obraze srečavaš med potjo: To ti je Meta, ki zida kapelico v slavo božjo in v čast sv. Jožefu, da bi Bog rešil vse uboge in nesrečne župljane nadlog in bolezni in vsega hudega — zabi pa zlatega reka Kristusovega: »Kar ste storili enemu izmed teh, ste meni storili.« — Črtica: »V oblasti teme« se mi ne zdi dovolj jasna: Ali je pijanost nesrečnega Žana z življenjem razvita strast, ali je posledica kontrastov med obema zakoncema? Mladi Žan se spominja očeta in lepih časov svoje mladosti, ko so hodili v gozd in na pašnik in ko so vriskali med potom i. t. d., in pisateljica pravi na strani 31.: »Že takrat je pil, o da. Ali redkokedaj in po noči. Žan ga takrat nikdar ni videl pijanega, spal je že prej. Samo drugo jutro ga je videl bolnega, zlovoljnega in bledega.« Sin dijak dojde na počitnice in najde očeta v blazni pijanosti. In nato vprašuje dijak samega sebe: »Kdo je to naredil iz mojega očeta?« — Krepko zasnovana in lepo izdelana pa je črtica »Doma«. Kolikokrat in kako različno so že pisatelji in novelisti rabili ta sujet v naši literaturi — pa ta črtica je nekaj čisto novega! Berite n. pr. tisti mojstrski dialog na strani 62. in 63. Zdi se nam, da smo v sobi in poslušamo razgovor med trdim očetom in sinom. Mnogo grenke tragike veje v teh vrsticah — pisateljica je ubrala elegične strune o življenju naših dijakov. To črtico bo marsikdo rad bral v drugič, v tretjič... V ciklu »Hrvatariji gredo« je mnogo živahnega pripovedovanja in dejanja... odlomek iz življenja naših delavcev! »V sakdanja tragedija« je živa slika socialne bede; to je ono pereče vprašanje, apostol ljubezni, Tolstoj, ga polaga malone v vse svoje novejšje spise... Jezik teh črtic je krepak in bi bil tudi blagoglasen, da ne rabi pisateljica toliko tujk! Želimo, da nam nadaljuje zbirko »Iz naših krajev«, in ko hodi in nas izprevaja po naših vaseh, naj črpa iz žive narodove govorice, ki je tako bogata lepih izrazov! Pripovedovanje je neprisiljeno, pisateljica vidno napreduje... Po pravici še lahko pričakujemo jako mnogo od nje. Knjigo priporočamo tudi tistim bralcem in bralkam, ki načeloma ne bero del mlajših pisateljev... Čas je že, da se otresejo vseh neutemeljenih predsodkov, ki so znamenja — slabe volje! — Knjiga je na zunanje prav lična, kakršnih smo sploh vajeni v Schwentnerjevi založbi in Šeberjevi tiskarni.

M. P. Nataša.

Slovenska Matica. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Uredil L. Pintar 1902. — Nedavno se je nekdo pritoževal, da se naša znanstvena literatura ne razvija vzporedno z živahnijšim gibanjem na literarnem polju vobče, ki se je v zadnjih desetih letih v resnici veselo poživilo. To pritožbo so hlastno pobrali nemški listi ter slastno prežvekovali neslane trditve, da Slovenci niso zmožni za znanstveno delovanje i. t. d. Da se producira pri nas razmeroma malo znanstvene literature, to jo resnica, a to je povsem naravno. Povsod so torišče znanstvenega delovanja bogato dotirane akademije, ker se od trgovcev-založ-

nikov ne more zahtevati, da zalagajo dela, za katera je pričakovati le malo kupcev. Mi pa nimamo niti ustanov, niti društev, ki bi podpirala znanstveno delovanje, in tudi naša Matica je dobila državne podpore bornih 1000 K, dočim znaša običajno najmanjša podpora sličnim društvom vsaj 6000 K! Zato pa iz razmerno skromne znanstvene literature ni izvajati sklepov, da Slovenci nimamo moči in zmožnosti za tako delovanje. Krive so tega pač obče razmere, v katerih živimo, deloma pa morda tudi splošna letargija, ki se je polotila slovenskih krogov iz raznih razlogov in za katero je skrajni čas, da začne ginevati ter se umikati pomlajenemu navdušenju.

Tako je torej »Zbornik« zopet skromen spomenik našega znanstva, dasi bi mogli in morali napolniti vsaj deset takih zbornikov s temeljitimi spisi. To mi prizna izvestno tudi »Zbornikov« urednik, kateremu se je posrečilo za letošnjo izdajo zbrati raznovrstno, tudi za širše sloje zanimivo gradivo.

Pričakovati je bilo, da privabi izdaja »Slovenskih narodnih pesmi«, ki dela nekaterim ljudem toliko nepotrebnih skrbi in preglavic, marsikoga, da začne proučevati v njej nabrano tvarino. Lani je priobčil urednik »Slov. narodnih pesmi«, prof. Štrekelj, sam kratko študijo »Prešeren in narodna pesem«, letos pa je napisal Ivan Prijatelj zanimivo študijo »Psihologični paralelizem s posebnim ozirom na motiv slov. narodne pesmi«. Naslanja se na A. N. Veselovskega slični spis o psihologičnem paralelizmu, vidi Prijatelj njegov osnovni znak v naivnem pogledu na prirodo, v katerem se shajata prvotni človek in pesnik. Človek stavlja svoje duševno razpoloženje vzporedno poleg sličnega procesa v prirodi. Psihologični paralelizem je iskanje soglasja, iskanje osebnega v prirodi ter je velik pripomoček poeziji, ki ji daje plastiko. Po splošni označbi psihologičnega paralelizma razpravlja Prijatelj en primer iz slov. narodnega pesništva, namreč motiv o cveticah, ki zrasteta iz groba dveh ljubimcev in se združita nad njim. Ta motiv je porabil tudi Drag. Kette v VI. sonetu cikla »Tihe noči«. Pojasnjujoč prvotno simboliko tega motiva, navaja Prijatelj različne paralele iz narodnega blaga srbskega, maloruskega in velikoruskega, nemškega, bolgarskega, švedskega, madjarskega, portugijskega, novogrškega, britanskega i. t. d. in pravi, da se nahaja ta motiv skoro pri vseh narodih, da pa je nastal v kljub veliki sličnosti samostojno in da so bili vplivi možni samo pri sosednjih narodih.

Ivan Šubic je priobčil životopis slav. fizika dr. Josipa Štefana, bivšega profesorja dunajskega vseučilišča, in nekaj odlomkov iz Štefanovega dnevnika. Zanimivo je čitati te odlomke, ki kažejo, kako gorko je čutil učenjak za svoj narod, kako je taval med pesništvom in znanstvom ter celo sanjaril, da postane slaven pesnik, pa je postal slaven fizik. Zanimivi so tudi odstavki, ki jih je zapisal Štefan slovenski o svojih znanstvenih študijah in ki nam pričajo, da bi bil mogel Štefan tudi slovenski pisati svoja učena dela. Pesmi se čitajo gladko in prijetno, nekaj je zloženih tudi v narodnem duhu; iz vseh pa veje ljubezen do ljubice in do domovine. Zanimivejši so zapiski v prozi. Značilen je izrek, ki ga je zapisal 10. dec. 1857. leta: »Vsi me vabijo, da bi delal ž njimi, pa še nobeden mi ni rekel, da bi jedel ž njim«. Njegovo zanimanje za slovensko slovstvo kažejo tudi naslednji stavki. Po študiju slovanskega narodnega pesništva je zapisal leta 1855.: »Damit sind aber auch meine slavischen Studien geschlossen. überhaupt endet mit dem Winter zugleich die Thätigkeit auf diesem Gebiete und zwar ganz«. In ko je naštel svoje natisnjene slovenske

spise, pravi: »Ich entsage nun ganz dem Felde heimischer Litteratur, ich schuf nichts und beachtete auch nichts von dem Geschaffenen . . . doch will ich keineswegs für immer von diesem Felde Abschied genommen haben«. In oziraje se na leto 1857. pravi: »Ausserdem presste die Liebe zu meinem Vaterlande manches Liedchen im heimischen Dialekte aus meiner Brust und es geht sogar vorwärts auf diesem Gebiete« . . . »Vielleicht wird dieses Jahr ob der Entstehung des Glasnik mich mehr auf diesem Gebiete producireren sehen, denn auch an diesen werfe ich mich mit derselben Gluth, wie an jede neue derartige Erscheinung im Slovenischen«.

Zgodovino zastopa Iv. Steklasa s svojim spisom »Franc Karol Turjaški, karlovški general«. Steklasa pripoveduje po Lopašičevih »Spomenikih hrvatske Krajine« in po Smičiklasovi hrvatski zgodovini par zgodovinskih dogodkov, zlasti boje okoli Bihaća, v Krajini in v Senju. Franc Karol Turjaški ne stopa nikjer določno v ospredje in njegovo delovanje ni slikano dovolj jasno, kakor bi ustrezalo naslovu spisa, po katerem bi pričakovali natančno obrisane podobe Turjačanove, a ne samo splošne zgodovine. Spis ne temelji na samostojnih raziskavah virov ter nima posebne znanstvene vrednosti.

Letos je zastopano v »Zborniku« tudi pravoslovje. Dragotin Wenger, c. kr. dež. sodni svetnik, je priobčil svoje javno poljudno predavanje »Pravosodstvo nekdanj in sedaj«. Spis je pisan res poljudno, lahko umljivo in vendar vseskozi zanimivo. Strokovnjakom seveda ne pove mnogo ali nič novega, lajiki pa ga bodo brez dvoma čitali z velikim zanimanjem.

Peter Bohinjec je priobčil spis »Semeniška slovenska knjižnica«, ki ga imenuje donesek k zgodovini slovenske književnosti. Da je bila ustanovitev semeniške slovenske knjižnice, ki so jo osnovali leta 1840. slovenski bogoslovci, velikega pomena za tedanje literarne razmere, se ne da tajiti. Zato mi je žal, da Bohinjec ni posegel globlje v to snov ter nam ni obširno naslikal te dobe slovenskega literarnega gibanja. Z naštevanjem raznih imen mož, ki so poslovali za knjižničarje in blagajnike, ter raznih drugih številčk nam je pač bore malo pomagano. Po zapisnikih in drugih spominih sestavljena slika tega gibanja in idej, ki so vodile tedanje bogoslovce, to bi nas bolj zanimalo! Nekoliko nejasno je, ko piše Bohinjec: »dijaki . . . so prišli iz karlovške gimnazije in od tam so prinesli s seboj tudi Gajevega ilirskega duha. Boj za pravopis in narečje slovensko v tistem času odseva iz društvenih zapiskov«. Gajev ilirizem in boj za narečje slovensko sta si nasprotni stremljenji, ali pa se je Bohinjec nejasno izrazil. Tudi bi bilo bolje, oziroma natančneje reči, da je bilo društvo slovenske knjižnice osnovano z ilirskim imenom, ne s hrvatskim, kakor kaže ime samo »slavo-ilirsko«.

(Konec prihodnjič.) *Dr. Vidic.*

»Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti« nam je poslala sledeče knjige: I. Ljetopis »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« za godinu 1902., 17. svezak. II. Rad »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«. Knjiga 152. Razredi historičko-filologički i filologičko-juridički, 59. III. Sbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knjiga VIII. svezak 1. Urednici dr. T. Maretić i dr. D. Boranić. Cijena 2:50 krune. Natančnejšo oceno teh knjig prinesemo pozneje.

Živko Bertić: Ženski udesi. Tri pripovijesti. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske, svezak 260.—261. U Zagrebu 1902. Cena 1 K.

Andrejčkovega Jožeta in vrstnikov njegovih poleg znamenja onemoglosti in neizobraženosti tudi znamenje odtujenosti. Trdina je bil izobražen Slovenec, Slovenec v vsej svoji krvi in v vsaki svoji misli, zato ni moglo biti drugače, kakor da diši iz vsake njegove besede sočna slovenska prst. To je, kar ga loči od »narodne umetnosti«. Prvi, ki je pričel govoriti o tej umetnosti — menda je bil že Stritar — se je bil odtujil in zahrepenelo se mu je nazaj. Ali vrag vedi: vsi, ki so zahrepeneli in so se ozrli nazaj, so ugledali najprej mlako.

Kar deluje name tako močno in blago, je mirni, čisti slog naših starih pisateljev. Tako zdaj ne pišejo več. (Ne govorim o slogu zastopnikov »narodne umetnosti«: njih slog je siromaštvo, ah, žalost in puščoba sama . . .) Časi so se izpremenili — tam mir in vesela moška resnoba, zdaj hlastanje, umetničenje, ženska nervoznost. In tudi te izpremembe velik del pripisujem duševnemu potujčenju, ki je bilo zalezlo celo naše najboljše umetnike. To morda ni tako čudno, zakaj zdi se mi, kakor da bi se bila potujila tudi že naša lepa zemlja sama, celo tista čudovita ljubljanska ravan, ki legajo nanjo zdajle, ko to pišem, pač že velike večerne sence. —

Zabredel sem že predaleč, zakaj o tisti prelepi dobi naše umetnosti mislim govoriti itak obširneje, kadar izide še par zvezkov Trdinovih spisov. Za zdaj priporočam prvo knjigo, ki se ji pravi »Bahovi huzarji in Iliri«.

Ivan Cankar.

Slovenska Matica. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Uredil L. Pintar 1902. — (Konec.) Znani slovenski statistik E. Lah je skrbno sestavil »Črtice o ljubljanskem ljudskem štetju«, za katere je porabil uradne vire zadnjega popisovanja ter jih je primerjal s prejšnjimi; prof. dr. K. Glaser pa je preskrbel »slovensko bibliografijo« od 1. dne januarja do 31. dne decembra 1901. l. Ali je bibliografija popolna ali ne, ne morem reči, a zanašati se menda smemo na prof. Glaserja, ki si je ob spisovanju svoje zgodovine slov. slovstva pridobil gotovo veliko prakso za nabiranje bibliografskih podatkov.

Zbornikov urednik L. Pintar je napisal dvoje člankov. Članek »Iz pozabljenih rokopisov« obsega nekaj Primčevih pesmi za brambovce, ki jih je zlagal Primic kakor Vodnik v francoskih časih in ki so pravi prevodi Collinovih pesmi. Če je pesem »Mifli Brambavza« samo »rudimentarna zabeležba v prvem osnutku,« se mi ne zdi zadosten razlog, da je Pintar ni priobčil. Skrupoluznost tu ni na mestu. Primic ne uživa slave velikega slovenskega pesnika, da bi se s kakim nedovršenim proizvodom škodovalo njegovemu imenu in spominu. Tudi priobčene pesmi menda ne služijo estetskemu namenu, literarno-zgodovinsko zanimiva pa je vsaka malenkost. Tudi ostale tri pesmi, ki jih omenja Pintar, bi bil brez skrbi lahko ponatisnil, saj dotične Primčeve knjige ni v vsaki knjižnici in z enim listom več bi se zbornikov obseg tudi ne bil preveč razširil. Vobče vlada pri nas prevelik strah glede ponatiskovanja starega blaga, ki je že kje natisnjeno, in sicer ne glede na to, ali so dotične izdaje lahko dostopne ali ne.

Kar je zamudila »Slovenska Matica« ob Prešernovi stoletnici, ki je prešla brez opetovano obetane spominske knjige, kakor da bi ne bila Matica v prvi vrsti poklicana, proslaviti spomin največjega slovenskega pesnika, to izkuša sedaj polagoma nadomestiti, in letošnji »Zbornik« prinaša kar troje člankov, posvečenih Prešernovemu spominu.

Pavel Grošelj je napisal lepo in zanimivo sestavljeno paralelo med Prešernom in Petrarko, s katero je zamašil važno vrzel v Prešernovi literaturi. Grošelj je vrlo dobro pojasnil razmerje med obema pesnikoma in umel tudi pravično in tréžno oceniti njuno veljavo.

Kakor je doba jezikovne in umetniške italijanske renesanse rodila Italijanom Petrarko, tako je tudi nam na pragu nove dobe slovenskega naroda vstal duševni heroj — Prešeren. Pravi sin svoje dobe je postal pravzaprav njen mojster, ker mu je v to pomogla refleksivna stran slovanske duše. Upravičeno proglašča Grošelj Prešerna za prvega modernega Slovenca, to je moža s širokim svetovnim obzorjem, ki je, stoječ sam kulturno na visoki stopinji, izkušal tudi svoj narod dvigniti nanjo. Seveda na vseh toriščih se mu to ni posrečilo, le pesništvo je storilo ž njim korak, kakršnega morda — kakor pravi Grošelj — ne bo več v sto letih. Prešeren se je učil pri Petrarki, a posnemal ga ni slepo, temveč »izognil se je njegovim slabostim in pridržal le dobro, iz lastnega pa je dodal toliko čistega zlata, da ga je kot pesnik nadkrilil.« To dokazuje Grošelj, primerjaje oba pesnika z ozirom na tri konflikte, v katere more priti pesnik v zvezi z zunanjim svetom: občečloveški, narodni in ljubavni, in pokazal nam je v obeh pesnikih — filozofa, Italijana, oziroma Slovenca, in človeka. Kakor se zrcali v Petrarkovih delih njegov duševni boj, ki so ga bili različni svetovni nazori: paganstvo, krščanstvo in moderne ideje, tako odmeva tudi iz Prešernovih strun razpor v njegovi duši, ki mu ga je rodilo spoznanje, da svet ni tako odkrit in pošten, kakor si ga je predstavljal. Le njegov prirojeni humor mu je bil opora, da se ni uklonil nemili usodi. Grošelj pojasnjuje, kako je Prešerna njegova filozofija privedla do idealnega evropskega kozmopolitizma, iz katerega kujejo še sedaj največje očitke zoper Prešerna. Še sedaj mu ne morejo odpustiti, da ni bil politični agitator, pojoč »V boj,« ker so gluhi za kulturno struno, s katero je hotel Prešeren dvigniti svoj narod, to je z izobraževanjem jezika in klicem po tisti prosvetljeni kulturi, ki bi pregnala s sveta ves prepir in vse sovraštvo. Vsa ljubezen, ki jo izvaja Prešeren na tolikih mestih, jim je le fraza in »Zdravica«, Prešernov najzrejši konfiteor, jim je — osamel pojav! Res, Prešeren ni bil bojevnik, ki bi bil vodil narod z dejanjem, a bil je njegov prorok, ki je z jasnim očesom presodil položaj svojega naroda in mu oznanjal boljšo in lepšo bodočnost.

Tako sta si pesnika slična tudi v narodnostnem oziru; najbolj pa se dotikata v izražanju ljubezni. S filozofskega in narodnostnega stališča sta bila sad svoje dobe, torej kolikor toliko različna, ljubezen, ki je vedno ista, pa ju je skoro povsem zenačila. Grošelj dokazuje sličnost njunega čuvstvovanja in njuno sorodnost, podajajoč »psihično analizo njune ljubezni in sledeč njenim posameznim etapam.« Samo nekaj bi si še želel v tem zanimivem razvoju, da bi bil Grošelj nekoliko globlje posegel v razmerje med Prešernom in njegovo Julijo ter nam pojasnil tudi to stran njegovih poezij, ki je še precej nejasna.

Grošelj je prišel do zaključka, da je Prešeren daleko »prekosal Petrarko, kar se tiče pesniške notranjosti, čuvstvovanja in idej, ter da je v celotni smeri svoje muze večji od Petrarke.«

L. Pintar, eden najboljših poznavalcev Prešernovega teksta, je znesel in nabral marljivo kakor mravlja celo vrsto vzporednih mest za našega Prešerna in nekoliko tudi za naše narodne pesmi. Da je tako proučevanje in raziskovanje jako zanimivo, ni treba posebej poudarjati, in Pintarjevo uvodno opra-

vičevanje je povsem nepotrebno. Seveda je segel včasih predaleč, a v takem poslu se lahko zabrede. Tuintam, kjer je za nepristranskega opazovalca le slučajno par sličnih besed, se pač ne da govoriti o paralelah. Smelo se mi zdi vzporejati nekatere Prešernove verze z Alfijem, Ovidom i dr., ali Prešernovo nemško pesem mladi pesnici s Seidlovo pesmijo slične vsebine, ali uvodni sonet Prešernov z Anakreontom ali Horacem. Tudi Pintarjeva razlaga besede »odlaši« v Prešernovem prevodu Bürgerjeve Lenore me ni mogla prepričati in prednost bi dal še vedno razlagi, da je »odlaši« substantiv. — Ali je bil Prešeren na Moravskem ali ne, še ni dokazano, a po nekaterih mestih v njegovih poezijah je soditi, da je bil tam in da je naravnost od tam prinesel spomine, ki se nahajajo v njegovih poezijah na Moravsko in ki so mu nakopali očitane, da je na Moravskem videl samo — židinj! Vobče so Pintarjeve drobtinice jako zanimive in so posvetile v marsikak skrit kotiček naše tekstne kritike.

Tretji spis, ki se bavi s Prešernom, je Prijateljeva objava dveh Prešernovih pisem, katerima je dodal dr. Prijatelj zanimiv in temperamentno pisan komentar. Prvo pismo potrjuje Prijateljevo domnevanje glede razmerja med Bleiweisom in Prešernom. Ko so očitali Prešernu, da je pisal navadno nemška pisma, so kazali na Bleiweisa, češ, zakaj pa je pisal ta slovenski! In sedaj čujemo, da je bil Bl. samo »halbkundig« slovenščine, da so mu drugi prevajali spise in da je tudi Prešernu pisal nemški, kakor je dr. Prijatelj že poprej dokazal. V komentarju k drugemu pismu je dr. Prijatelj podal poleg drugih zanimivih pojasnil tudi razlago Prešernovega temperamentnega pisma Vrazu, v katerem poudarja svoje razloge proti ilirizmu. Ti razlogi so tako prepričevalni in tako častni za Prešerna, da bi lahko izpodbili vse argumente, ki se navajajo proti Prešernovemu principu. Toda uverjen sem, da jih ponekod zopet ne bodo hoteli slišati. In zato se povsem strinjam z doktorjem Prijateljem, ki pravi na koncu svojega članka: »Prej ali slej bo morala naša literarna in kulturna zgodovina izreči resno, končno historično besedo o obeh velepomembnih principih, ki sta vodila jugoslovansko literaturo in kulturo v XIX. stoletju, o ideji Vrazovi in Prešernovi . . . Glavno pa je, da si ne lasti te historične besede kak neužitni slavoslovec in še manje kak visok, vse bolj znati hoteč šolnik«. Toliko je jasno že sedaj, da se ne bo obsodil niti Vrazov niti Prešernov princip, ker se mora priznati, da sta imela oba poštene in plemenite namene. Kateri princip je bil realnejši in izvedljiv, pa je dokazal uspeh, ki je ostal zvest Prešernu. Zato je tembolj čudno, če izkuša kdo brez pravega umevanja Prešernove misije izreči nad njim obsodbo za ceno slavo, da je povedal nekaj novega. Morda nam izreče to končno historično besedo dr. Prijatelj sam, ki se je z vso vnemo in njemu lastno temeljitostjo posvetil hvaležnemu študiju našega Prešerna! Želeti bi pa bilo, da izda »Matica« kmalu vso korespondenco Prešernovo, ki je sedaj raztresena po raznih izdajah in publikacijah. Tudi s tem bi »Matica« deloma poplačala dolg, ki ga je zakrivila ob Prešernovi stoletnici.

Fr. Vidic.

Orožen. Vojvodina Kranjska. Zgodovinski opis. Ljubljana 1902. Izdala »Matica Slovenska«. — Slovenska Matica ima mnogo zaslug, ker je začela izdajati znano delo »Slovenska zemlja«, v katerem se opisujejo slovenske dežele v zemljepisnem in zgodovinskem oziru. Nasproti pa mora vsakdo obžalovati,